

ПРАГМАСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНТОНІМІВ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Мовчан Д. В., к. філол. н., ст. викл. СумДУ,
Марченко А., студ. гр. ПР-01

Антонімія є властивою системою будь-якої мови семантичною універсалиєю, в основі якої лежить відношення протилежності між поняттями, які є відображенням протилежної суті явищ, предметів, дій, властивостей та ознак навколишньої дійсності [2].

Дослідження феномену антонімії є предметом цілої низки наук, таких як мовознавство, філософія, логіка, психологія.

З філософських позицій протилежність – категорія, що виражає один з етапів розвитку суперечності. Не буває протилежностей поза фактом їх єдності та взаємопроникнення, так само, як не буває єдності без специфічних протилежностей (наприклад, нового та старого, традиційного та творчого і т. ін.). Антоніми, диференціюючи єдину сутність та вказуючи на нерозривний зв'язок протилежностей (наприклад, *'Kälte* та *Hitze*' – рамки якісної оцінки температури), водночас визначають межу прояву певної якості, властивості, дії тощо.

У логіці категорія протилежності конкретизується у вигляді поділу понять на контрарні, що передбачають наявність середньої ланки у полярно протиставлених членів опозиції (*'die Vollkommenheit* – *(die Minderwertigkeit)* – *die Schlechtigkeit*'), та контрадикторні, коли одне з понять є запереченням іншого, між якими не може бути третього проміжного члена (*'der Ledige* – *der Verheiratete*').

В основі психолінгвістичного принципу дослідження антонімії лежить розуміння протилежності як характерної риси людської свідомості. Неможливість існування у мові одного, окремо взятого антоніма, зумовлює заперечення ним свого антиподу. Це заперечення є причиною того, що сприйняття антоніма викликає в пам'яті людини асоціації за контрастом: *'die Liebe* – *der Hass*', *'der Geist* – *der Körper*', *'das Gute* – *das Böse*' і т. ін.

Лінгвістична точка зору у дослідженні антонімії відзначається тим, що антонімічність є однією із власне мовних характеристик слова, частиною його лексичного значення. **Антоніми** – це слова 1) з протилежними елементами значень (диференційна ознака): напр., семи «оригінальність» та «штучність» для антонімів-іменників *'das Autonym* – *das Pseudonym*'; 2) з одним і тим самим компонентом значення (інтегральна ознака): сема «ім'я» для тієї ж пари антонімів.

Інтегральні семи складають основу для співставлення лексичних значень слів, вказуючи на однаковий ступінь абстракції та ідентичні ознаки однієї і тієї самої субстанції. Диференційні семи виконують функцію поляризації значень, виключаючи і водночас передбачаючи одна одну в семантиці двох антонімів.

Ядерний характер сем, які беруть участь у формуванні антонімічного значення, веде до утворення антонімів, закріплених системою мови, тобто **узуальних**. Ситуативно обумовлене залучення периферійних компонентів семантики до формування відношень протилежності служить причиною виникнення антонімів **оказіонального** характеру, напр.: *Dann wird das Fahrzeug immer mehr zum Stehzeug* [6, 11].

Семантика okazіональних антонімів має складну імплікативно організовану багатомірну структуру, що становить єдність денотативного, мотиваційного, конотативного та прагматичного аспектів їх значень, реалізованих у контексті. Okазіональна антонімія трактується як результат смислового притягнення слів за принципом протилежності, які використовуються мовцем у новому значенні, що не збігається із загальновідомим [1, 11].

Семантика та прагматика антонімічних номінативних одиниць знаходяться у відношеннях взаємозалежності та взаємодоповнюваності. Семантика вказує на спосіб позначення антонімами-іменниками протилежних за суттю об'єктів навколишньої дійсності. Прагматика, в свою чергу, створює умови для реалізації антонімічних значень у мовленні і водночас диктує передумови, спосіб та характер утворення нових антонімічних одиниць.

Прагматичний потенціал антонімів реалізується на підставі трьох функцій, властивих мовним знакам: «репрезентативної, що співвідносить його із предметами і ситуаціями дійсності; експресивної, яка представляє волевиявлення й думку відправника повідомлення; апелятивної, що визначає мовне явище як звернення до одержувача інформації» [3, 16]. На основі цього можна виділити такі прагматичні функції, характерні саме для слів-антонімів:

1) передавати виразність і категоричність думки за рахунок презентації інформації як контрасту: *Wir richteten uns alle drei im anderen Giebelzimmer zum Schlafen ein, auf dem breiten Bett mit der griechischen Felldecke, die im Winter wärmt und im Sommer kühlt* [7, 100]. Розгортання інформації має форму динамічного протиставлення двох змістовно-логічних планів. Таке вживання антонімів надає висловлюванню чіткості та переконаності;

2) інтенсифікувати смисл сказаного внаслідок поєднання протилежностей, виражених антонімами: *Zärtlichkeiten am Abend, ja, aber Zärtlichkeiten am Morgen sind mir unerträglich, und mehr als drei oder vier Tage zusammen mit einer Frau war für mich, offen gestanden, stets der Anfang der Heuchelei, Gefühle am Morgen, das erträgt kein Mann* [5, 64];

3) експлікувати нове поняття за рахунок заперечення обох протичленів антонімічної пари, що сприяє вичлененню інформації про третє, проміжне поняття: *Es gibt eine Kategorie von Frauen, die nicht Hurren und nicht Ehefrauen sind, die barmherzigen Frauen, aber sie werden in den Filmen vernachlässigt* [4, 119];

4) виражати невпевненість, сумнів щодо об'єкту висловлення внаслідок почергового, альтернативного вживання слів-антонімів: *Es war eine Augenblickstimmung, in der grauen Stunde zwischen Nacht und Tag, sie waren übermüdet* [7, 165];

5) уточнювати та деталізувати семантичну інформацію, що передається одним із членів антонімічної опозиції унаслідок прямого заперечення свого антиподу: *Das Leben geht weiter oder etwas ähnliches, aber ich wußte genau: es stimmte nicht, nicht das Leben geht weiter, sondern der Tod* [4, 194]. Антоніми у такому контексті виконують функцію корекції, тлумачення та коментування тих понять, про які йдеться;

б) бути засобом нестандартної вербалізації референтних ділянок навколишньої дійсності шляхом подання інформації як парадоксу: *Ich hatte meistens versucht, Sabine abzulenken, ich führte eine meiner Nummern vor, dann mußte sie lachen, lange und herzlich, bis sie anfing, Tränen zu lachen, dann blieb sie meistens in den Tränen hängen, und es war kein Lachen mehr drin...* [4, 178]. Антонімія як джерело виникнення таких лексико-семантичних утворень має парадоксальну природу: з одного боку, значення лексичних одиниць ґрунтується на абсолютній протилежності, а з іншого – це найтісніші семантичні зближення в лексиці, доконечною умовою яких є співвіднесеність протиставлених слів. Прагматична цінність таких одиниць полягає у привертанні уваги до об'єкта висловлювання, створенні комічного ефекту, іронії.

Мовленнєва діяльність передбачає використання антонімічних засобів для вербалізації понять та думок залежно від комунікативної ситуації. Настанова на мовленнєву творчість зумовлюється намаганням якнайкраще донести до слухача або читача свою думку, виразити власне ставлення до об'єкта висловлювання та викликати у

партнера по комунікації очікувану реакцію. Антонімія виступає, таким чином, не лише як мовна реалія, а і як засіб самовираження та комунікації. Вживання антонімічних одиниць у мовленні сприяє вибору одного з найоптимальніших шляхів передачі інформації та адекватного сприйняття її адресатом.

1. Мовчан Д. В. Семантичний та функціонально-прагматичний аспекти антонімії іменників сучасної німецької мови [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Мовчан Діана Василівна ; Херсон. держ. ун-т. - Херсон, 2012. – 20с.
2. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке (Семантический анализ противоположности в лексике) / Л. А. Новиков. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1973. – 290 с.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2010 – 844 с.
4. Böll H. Ansichten eines Clowns [Електронний ресурс] / H. Böll. — 211 S.—Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/211855/>
5. Frisch M. Homo Faber [Електронний ресурс] / M. Frisch.—153 S. — Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/753253/>
6. Müller W. Das Gegenwart-Wörterbuch: ein Kontrastwörterbuch mit Gebrauchshinweisen / W. Müller. – Unveränd. Nachdr. der Ausg. von 1998. – Berlin; New York : deGruyter, 2000. – 580 S.
7. Wolf Chr. Sommerstück / Wolf Chr. – München : Luchterhand Verlag, 1989 – 215 S.

Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів, м. Суми, 21-22 квітня 2014 р. / Відп. за вип. О.М. Сушкова. — Суми : СумДУ, 2014. — С. 29-33.